

Pasitikėjimo ir sociodemografinių veiksnių sąsajos su Lietuvos gyventojų pasirengimu aplinkosauginėms grėsmėms*

JONĖ VITKAUSKAITĖ-RAMANAUSKIENĖ, AISTĖ BALŽEKIENĖ

Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto mokslo grupė „Piliietinė visuomenė ir darnus vystymasis“, A. Mickevičiaus g. 37, 44244 Kaunas, Lietuva

El. paštas: jone.vitkauskaite-ramanauskiene@ktu.lt; aiste.balzekiene@ktu.lt

Auganti aplinkosauginių nelaimių grėsmė skatina daugiau dėmesio skirti visuomenės pasirengimui didinti. Šiame kontekste tyrėjai dažniausiai sutelkia dėmesį į bendruomenių atsparumą. Nors tai yra svarbi bendruomenės atsparumo dalis, individualus pasirengimas krizėms nagrinėjamas rečiau. Individualų pasirengimą lemiančius veiksnius analizuojančiuose tyrimuose daug dėmesio skiriama sociodemografinėms charakteristikoms. Tačiau randasi vis daugiau tyrimų, pabrėžiančių pasitikėjimo valdžios institucijomis ir bendruomene reikšmę. Straipsnyje pristatomas tyrimas, kurio metu buvo analizuojamos pasitikėjimo valstybės institucijų, savivaldybės ir bendruomenės gebėjimu veiksmingai reaguoti į įvairias krizes ir ekstremalias situacijas, taip pat sociodemografinių veiksnių sąsajos su pasirengimo aplinkos krizėms vertinimu Lietuvoje. Tyrimo rezultatai rodo, kad pasitikėjimas valstybės institucijomis, bendruomene, išsimokslinimas, gyvenamoji vieta ir padėties visuomenėje vertinimas yra reikšmingai susiję su pasirengimo ekologinėms krizėms vertinimu, tačiau pasitikėjimas savivaldybėmis, lytis ir pajamos nėra reikšmingai susiję su pasirengimo vertinimu. Rezultatai prisideda prie supratimo, kokie veiksniai formuoja visuomenės pasirengimą aplinkosauginiams iššūkiams, ir pabrėžia pasitikėjimo valstybe ir bendruomene svarbą.

Raktažodžiai: aplinkosauginės grėsmės, pasirengimas, sociodemografiniai veiksniai, pasitikėjimas valstybinėmis institucijomis, savivaldybe ir bendruomene

ĮVADAS

Europoje kasmet didėja ekologinių krizių dažnis ir poveikis (Europos aplinkos agentūra 2022). Oro tarša, biologinės įvairovės nykimas, sausras, gaisrai, potvyniai, audros ir kt. yra susiję tiek su fizinėmis, tiek su socialinėmis ar psichologinėmis rizikomis. Pavyzdžiui,

* Straipsnis parengtas vykdant projektą „Visuomenės pažeidžiamumo ir atsparumo krizėms socialiniai-erdviniai veiksniai ir bendruomenių reagavimo į krizes potencialo stiprinimas“ (SERENITY). Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-VIS-23-21.

Europos aplinkos agentūros (2022) duomenimis, per 1980–2020 m. laikotarpį kai kuriose Europos valstybėse dėl su klimato kaita susijusių ekstremalių įvykių patirta ekonominė žala siekia net 520 mlrd. eurų, o dėl ekstremalių oro reiškinių žuvo iki 140 tūkst. Europos gyventojų. Ekologinės krizės stiprina socialines nelygybes, nes socialiai pažeidžiamos visuomenės grupės yra labiau paveikiamos tokių rizikų kaip oro ar vandens tarša (Smith ir kt. 2022), taip pat jos gali turėti neigiamų psichologinių pasekmių (Bakic, Ajdukovic 2021; Höfler 2014). Todėl būtinybė stiprinti visuomenės atsparumą tokio tipo krizėms tampa vis aktualesnė.

Tyrimai rodo, kad didelė dalis visuomenės yra menkai pasirengusi aplinkosauginėms nelaimėms (Paton 2019). Tai skatina tyrėjus analizuoti visuomenės pasirengimą, o remiantis atliktais tyrimais teikti rekomendacijas politikos formuotojams apie efektyviausias priemones. Pasirengimas apibrėžiamas kaip vyriausybinių reagavimo ir atkūrimo organizacijų, bendruomenių ir individų žinios ir gebėjimai, siekiant veiksmingai numatyti, reaguoti bei atsigaivinti po galimų, gresiančių ar esamų nelaimių padarinių (UNISDR 2016). Pasirengimas krizėms sietinas su atsparumo sąvoka, kuri yra kilusi iš ekologijos ir ilgainiui buvo pradėta naudoti kitose disciplinose (Li ir kt. 2024). Bendrąja prasme atsparumas atspindi dinamišką prisitaikymo procesą – individo ar sistemos gebėjimą užtikrinti teigiamus psichologinius, socialinius, ekonominius, aplinkosauginius ir kt. rezultatus, nepaisant neigiamų įvykių, rimtų grėsmių ar pavojaus (Hall ir kt. 2023). Taigi, pasirengimas gali būti laikomas sudėtine visuomenės atsparumo dalimi.

Nors visuomenės atsparumas gali būti analizuojamas įvairiais lygmenimis, tyrėjai dažniausiai analizuoja žmonių grupių atsparumą, o atsparumo aplinkosauginėms nelaimėms didinimo priemonės taip pat daugiausia yra taikomos namų ūkio, bendruomenės ar valstybės lygmenimis (Höfler 2014). Daug mažiau tyrėjų ir praktikų dėmesio sulaukia individualus atsparumas aplinkosauginėms grėsmėms (Höfler 2014). Tačiau tuo pat metu tokie individualūs gebėjimai, kaip dalyvavimas bendruomenės veikloje ar individualus atsakomybės prisiėmimas, yra pripažįstami kaip esminiai bendruomenių apsaugos, rekonstrukcijos ir plėtros veiksniai (Li ir kt. 2024). Taigi, individualūs veiksmai yra itin svarbūs socialiniam funkcionavimui atkurti po aplinkosauginių krizių. Kitaip tariant, bendruomenių ir visos visuomenės atsparumas aplinkosauginėms nelaimėms daugiausia priklauso nuo to, kiek individai yra pasirengę jas atlaikyti ir po jų atsitiesti.

Pasirengimą aplinkosauginėms nelaimėms lemia įvairūs veiksniai, kuriuos galima skirstyti į tam tikras kategorijas – sociodemografiniai (pvz., lytis, amžius ir t. t.), struktūriniai (pvz., infrastruktūros apsaugojimas), išgyvenimo (pvz., maisto ir vandens atsargos), planavimo (pvz., evakuacijos planas), bendradarbiavimo (pvz., su kaimynais, reagavimo agentūromis, NVO ir t. t.) ir psichologiniai (pvz., psichologinis atsparumas) (Paton 2019). Dažniausiai tyrėjai analizuoja sociodemografinių veiksnių sąsajas su pasirengimu aplinkosauginėms grėsmėms (Cisternas ir kt. 2024; Every ir kt. 2019; Gowan, Sloan ir Kirk 2015; Macleod ir kt. 2024; Zender ir kt. 2024). Tai padeda suprasti, kurios gyventojų grupės yra mažiau pasirengusios aplinkosauginėms grėsmėms ir reikalauja didesnio dėmesio bei tikslinių intervencijų. Tačiau pastaraisiais metais literatūroje sustiprėjo argumentas, kad individų pasirengimas aplinkosauginėms grėsmėms taip pat yra glaudžiai susijęs su pasitikėjimu valdžios institucijomis ir bendruomene, nes tai skatina žmonių įsitraukimą į rizikų valdymą, pasitikėjimą teikiama informacija ir bendradarbiavimą reaguojant į aplinkosaugines krizes (Bakic, Ajdukovic 2021; Bonfanti ir kt. 2023; Cisternas ir kt. 2024; Li ir kt. 2024; Oh, Lee 2022; Paton 2019; Zender ir kt. 2024; Zhang ir kt. 2022).

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti, kaip pasitikėjimas valdžios institucijomis, bendruomene ir sociodemografiniai veiksniai siejasi su Lietuvos gyventojų pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimu. Keliami šie uždaviniai:

1. Nustatyti, kaip Lietuvos gyventojai vertina savo pasirengimą aplinkosauginėms grėsmėms.

2. Išanalizuoti pasitikėjimo ir sociodemografinių veiksnių sąsajas su pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimu.

Nors Lietuvos tyrėjai analizavo gyventojų grėsmių suvokimą, dauguma tyrimų daugiau sia dėmesio skyrė geopolitinėms grėsmėms (pvz., Gečienė 2015; Matonytė, Gajauskaitė, Jasinavičius 2024). Kadangi pasirengimas aplinkosauginėms grėsmėms iki šiol beveik nebuvo tirtas, šiuo straipsniu siekiama užpildyti tą tyrimų spragą. Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Visuomenės pažeidžiamumo ir atsparumo krizėms socialiniai-erdviniai veiksniai ir bendruomenių reagavimo į krizes potencialo stiprinimas“ (SERENITY), finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos, Nr. S-VIS-23-21. Toliau tekste apžvelgiami tyrimai, nagrinėję pasitikėjimo ir sociografinių veiksnių reikšmę pasirengimui aplinkosauginėms grėsmėms, pristatoma tyrimo metodologija, aptariami rezultatai ir formuluojamos išvados.

PASITIKĖJIMO IR SOCIODEMOGRAFINIŲ VEIKSNIŲ VAIDMUO PASIRENGIMUI APLINKOSAUGINĖMS GRĖSMĖMS

Nemažai tyrimų, analizuojančių pasirengimą aplinkosauginėms grėsmėms lemiančius veiksnius, analizuoja tokius sociodemografinius kintamuosius kaip lytis, amžius, išsimokslinimas, pajamos ir gyvenamoji vieta. Tyrimai rodo, kad moterys dažnai yra mažiau psichologiškai pasirengusios aplinkosauginėms nelaimėms nei vyrai (Every ir kt. 2019). Teigiama, kad mažesnis moterų pasirengimas atspindi lyčių vaidmenų skirtumus, susijusius su namų ūkio apsauga nuo išorinių grėsmių. Kalbant apie amžių, D. Every ir kt. (2019) apžvalga parodė, kad didesnis amžius gali turėti teigiamą ryšį su pasirengimu, nes vyresnio amžiaus žmonės turi didesnę gyvenimišką patirtį ir sugeba geriau susidoroti su gyvenimiškais iššūkiais. P. C. Cisternas ir kt. (2024) tyrimų apžvalga rodo, kad dažnai jaunesnio amžiaus žmonės yra labiau pasirengę aplinkosauginėms nelaimėms, nes jie labiau įsitraukia į pasirengimo veiklas, pavyzdžiui, mokyklose ar darbovietėse, o vyresni turi mažiau galimybių dalyvauti tokiose veiklose. D. Every ir kt. (2019) teigia, kad tyrimai rodo skirtingas amžiaus ir pasirengimo aplinkosauginėms nelaimėms sąsajas, nes amžius yra susijęs su tokiais skirtingų gyvenimo etapų veiksniais kaip fizinis ir ekonominių pajėgumų sumažėjimas, lėtinės ligos, artimųjų netektys ir t. t. Todėl, nors senėjimas dažnai sustiprina gebėjimą susidoroti su gyvenimiškais iššūkiais, blogėjančios gyvenimo aplinkybės gali sumažinti šio aspekto svarbą pasirengimui. D. Every ir kt. (2019) daro išvadą, kad bet koks ryšys tarp amžiaus ir pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms priklauso nuo bendrų tyrimo dalyvių socioekonominių aplinkybių bei grėsmės tipo. Tyrimų rezultatai rodo, kad didesnės pajamos yra susijusios su didesniu pasirengimu aplinkosauginėms nelaimėms, daugiausia dėl to, kad aukštesnės pajamos gaunantys žmonės turi daugiau išteklių atlikti tokius paruošiamuosius veiksmus kaip maisto ir vandens atsargų kaupimas, pirmosios pagalbos reikmenų ar draudimo įsigijimas (Cisternas ir kt. 2024). Pajamų lygis dažnai koreliuoja su išsilavinimu, todėl nenuostabu, kad ir aukštesnis išsimokslinimas neretai yra siejamas su didesniu atsparumu ekologinėms nelaimėms (Cisternas ir kt. 2024). Tačiau Zender ir kt. (2024) tyrimo rezultatai parodė neigiamą ryšį tarp pajamų ir pasirengimo aplinkosauginėms nelaimėms. Tyrėjai teigia, kad nors turtas padeda fiziškai pasirengti ekologinėms grėsmėms ir yra vienas iš

svarbiausių ir mažiausiai ginčytinų objektyvaus atsparumo rodiklių, psichologiniai veiksniai dažnai yra svarbesni už materialų turtą (Zender ir kt. 2024).

Pasirengimą aplinkosauginėms grėsmėms gali veikti ir gyvenamoji vieta – miestų gyventojai dažnai pasižymi didesniu pasirengimu, nei kaimiškų vietovių gyventojai (Zender ir kt. 2024). Nors kaimo gyventojai neretai pasižymi stipresniais socialiniais ryšiais, kurie yra svarbus bendruomenės atsparumo komponentas, miestų gyventojai turi geresnę prieigą prie materialinių išteklių, institucinės paramos ir organizuotų pasirengimo veiklų (Chai ir kt. 2021; Zhang ir kt. 2023). Net jei ir kaimo gyventojai pasižymi panašiu žinių lygiu, jiems dažnai trūksta išteklių realiam veiksmų įgyvendinimui (Chai ir kt. 2021). Be to, miesto gyventojai gali pasinaudoti geresnėmis viešosiomis paslaugomis po nelaimių – nuo psichologinės pagalbos iki greitosios pagalbos paslaugų (Zhang ir kt. 2023). Skirtingas pasirengimo lygis tarp miesto ir kaimo gyventojų susijęs ne tik su individualiu sąmoningumu, bet ir su struktūrinėmis nelygybės formomis. Žemas socioekonominis statusas, priklausymas rasinėms ir etninėms mažumoms bei tam tikri namų ūkio sudėties aspektai (pvz., vienišos moterys) yra susiję su žemesniu pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms lygiu (Rao ir kt. 2023; Rao, Enelamah 2024). Struktūrinė nelygybė riboja pažeidžiamų grupių gebėjimą tinkamai pasiruošti nelaimėms (Rao ir kt. 2023; Rao, Enelamah 2024). Be to, nelygybė padidina tikimybę, kad pažeidžiami gyventojai bus paveikti sunkiausių pasekmių – jie dažniau gyvena pavojingose vietovėse, turi mažiau galimybių pasitraukti iš rizikos zonų ar gauti pagalbą po nelaimės (UNDRR 2023).

Analizuojant veiksnius, lemiančius gyventojų pasirengimą aplinkosauginėms grėsmėms, svarbu atsižvelgti ir į pasitikėjimo lygį – tiek valdžios institucijomis, tiek bendruomene. Bendrąja prasme pasitikėjimas gali būti suprantamas kaip „psichologinė būsena, apimanti ketinimą priimti pažeidžiamumą, remiantis teigiamais kito ketinimų ar elgesio lūkesčiais“ (Bonfanti ir kt. 2023: 1). Kaip pabrėžia R. C. Bonfanti ir kt. (2023), pasitikėjimas valdžios institucijomis ir bendruomene yra glaudžiai susijęs su visais nelaimių rizikos mažinimo etapais – nuo prevencijos iki atsigavimo – ir laikomas vienu svarbiausių bendruomenės atsparumo šaltinių. Aukštas pasitikėjimo lygis institucijomis didina tikimybę, kad gyventojai seks rekomendacijas, dalyvaus pasirengimo veiklose ir įgyvendins prevencines priemones (Bonfanti ir kt. 2023; Zhang ir kt. 2022). Pasitikėjimas institucijomis sumažina informacijos paieškos sąnaudas ir sustiprina atsakomąsias reakcijas, ypač tokių išorinių grėsmių, kaip aplinkosauginės krizės, akivaizdoje, kai gyventojai neturi tiesioginės kontrolės (Zhang ir kt. 2022). O pasitikėjimas bendruomene yra reikšmingas stiprinant saviveiksmingumą ir kolektyvinį atsaką (Zhang ir kt. 2022). J. Oh ir D. Lee (2022) taip pat pabrėžia, kad tiek institucinis pasitikėjimas, tiek bendruomenės narių bendradarbiavimas pagreitina atsigavimo procesus. Taigi, pasitikėjimas valdžios institucijomis ir bendruomene yra reikšmingas veiksnys, padedantis pasirengti nelaimėms, efektyviai į jas reaguoti ir po jų atsigauti.

TYRIMO METODOLOGIJA

Straipsnyje remtasi projekto „Visuomenės pažeidžiamumo ir atsparumo krizėms socio-erdviniai veiksniai ir bendruomenių reagavimo į krizes potencialo stiprinimas (SERENITY)“ metu vykdytos reprezentatyvios apklausos duomenimis. Apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Apklausa buvo vykdoma 2024 m. spalio 10–20 d. akivaizdinio interviu būdu. Sudarant imtį buvo derinamos mišri tikimybinė ir netikimybinė atranka išlaikant proporcijas pagal amžių, lytį, gyvenamąją vietą. Tyrimas vyko 29 miestuose ir 44 kaimuose. Apklausoje dalyvavo 1 003 respondentai. Tyrimo savanoriškumo ir konfidencialumo laikymąsi

užtikrino „Vilmorus“ pagal ESOMAR etikos kodekso taisykles. Apklauskos tyrimo metaduomenys yra prieinami Lietuvos HSM duomenų archyve (Balžekienė ir kt. 2024).

Šiame tyrime priklausomas kintamasis yra pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimas. Šis kintamasis buvo matuojamas respondentų klausiant „Kiek jūs ir jūsų šeima jaučiatės pasiruošę įveikti aplinkosaugines grėsmes?“. Savo pasirengimą respondentai vertino 5 taškų Likerto skalėje (1 – visiškai nepasiruošę; ... 5 – labai gerai pasiruošę). Nepriklausomi kintamieji yra pasitikėjimas (valstybinėmis institucijomis, savivaldybe ir vietos bendruomene) ir tokios sociodemografinės charakteristikos kaip lytis, amžius, išsimokslinimas, pajamos, gyvenamoji vieta ir padėties visuomenėje vertinimas.

Pasitikėjimas buvo matuojamas apklausoje respondentų prašant 5 taškų Likerto skalėje (1 – visiškai nepasitikiu; ... 5 – visiškai pasitikiu) įvertinti, kiek jie pasitiki Lietuvos valstybinių institucijų (vyriausybės, ministerijų, prezidentūros), savivaldybės, kurioje gyvena, ir vietos bendruomenės gebėjimu veiksmingai reaguoti į įvairias krizes ir ekstremalias situacijas (buvo pateikti 3 atskiri klausimai).

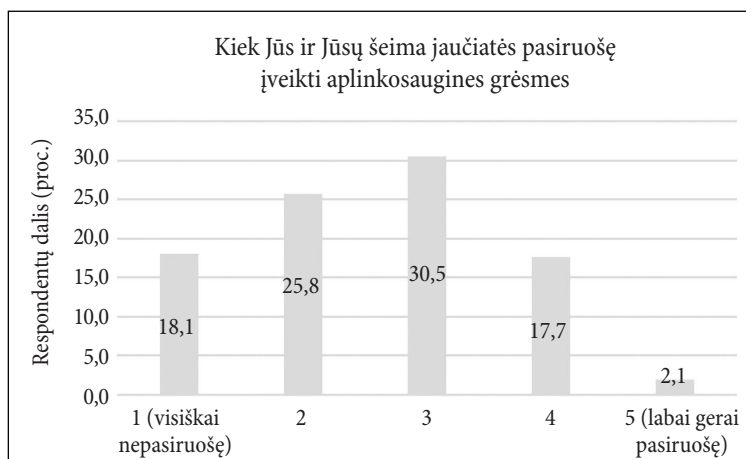
Matuojant sociodemografinius kintamuosius, respondentų buvo prašoma nurodyti savo lytį, išsimokslinimo lygį, gyvenamąją vietą (1. Vilnius; 2. Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys; 3. Kiti miestai; 4. Kaimas), įrašyti savo amžių metų tikslumu, sumą „į rankas“, tenkančią kiekvienam šeimos nariui per mėnesį, įvertinti savo padėtį visuomenėje skalėje (1 – labai bloga; ... 10 – labai gera).

Duomenų analizei buvo taikomi aprašomosios ir daugialypės tiesinės regresinės analizės metodai. Tiesinė regresinė analizė buvo naudojama analizuojant pasitikėjimo, lyties, amžiaus, išsimokslinimo, pajamų, gyvenamosios vietos ir padėties visuomenėje vertinimo reikšmę pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimui. Prieš atliekant regresinę analizę buvo patikrintas priklausomo kintamojo normalumas – histogramoje ir Q-Q grafike duomenys, artimi normaliai kreivei. Duomenys buvo analizuojami su 27 SPSS programinės įrangos versija.

REZULTATAI

Apklausoje dalyvavo 1 003 respondentai, iš kurių 47,4 proc. vyrai ir 52,6 proc. moterys, 30,7 proc. turi aukštąjį išsilavinimą. 19,2 proc. respondentų nurodė gyvenantys Vilniuje, 22,7 proc. – Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose arba Panevėžyje, 26,6 proc. – kituose miestuose ir 31,4 proc. – kaime. Respondentų amžiaus vidurkis – 52,38 m. (SD = 16,99), o vidutinė suma „į rankas“, tenkanti kiekvienam šeimos nariui per mėnesį, – 782,56 Eur (SD = 394,68). Respondentų savo padėties visuomenėje vertinimo vidurkis (10 balų skalėje) – 5,49 (SD = 1,77). Duomenys rodo, kad respondentai labiausiai pasitiki vietos bendruomene. Pasitikėjimo vietos bendruomene vidurkis (5 balų skalėje) – 3,14 (SD = 0,939), savivaldybėmis (5 balų skalėje) – 3,07 (SD = 0,915), o valstybinėmis institucijomis (5 balų skalėje) – 2,87 (SD = 0,947). Pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimo vidurkis – 2,57 (SD = 1,068). Paveiksle vaizduojamas respondentų pasiskirstymas pagal jų subjektyviai vertinamą pasirengimą įveikti aplinkosaugines grėsmes. 43,9 proc. gyventojų jaučiasi visiškai nepasiruošę arba nepasiruošę, 30,5 proc. – nei pasiruošę, nei nepasiruošę, ir tik 19,8 proc. įvardijo, kad yra pasiruošę arba labai gerai pasiruošę.

Regresinės analizės modelyje priklausomu kintamuoju buvo pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimas. Nepriklausomi kintamieji – pasitikėjimas, lytis, amžius, išsimokslinimas, pajamos, gyvenamoji vieta ir padėties visuomenėje vertinimas. Daugialypės tiesinės regresinės analizės rezultatai pateikti lentelėje.

Pav. Respondentų pasiskirstymas pagal jų subjektyviai vertinamą pasirengimą įveikti aplinkosaugines grėsmes, $N = 1003$, 2024

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys.

Lentelė. Regresinės analizės rezultatai: pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimo sąsajos su pasitikėjimu (valstybės institucijomis, savivaldybe ir bendruomene) ir sociodemografiniais veiksniais

Rodiklis	Nestandartizuoti koeficientai		Standartizuotas β koeficientas	t	p
	B koeficientas	Standartinė paklaida			
Pasitikėjimas valstybės institucijomis	,178	,045	,160	3,959	<,001**
Pasitikėjimas savivaldybe	,081	,055	,070	1,470	,142
Pasitikėjimas bendruomene	,160	,049	,142	3,273	,001*
Lytis	–,005	,070	–,002	–,072	,943
Amžius	–,003	,002	–,044	–1,267	,206
Išsimokslinimas	,061	,026	,088	2,317	,021*
Pajamos	,000	,000	,055	1,450	,147
Gyvenamoji vieta	–,089	,035	–,089	–2,548	,011*
Padėties visuomenėje vertinimas	,079	,024	,129	3,221	,001*

** – $p < 0,001$; * – $p < 0,05$; $R^2 = 0,198$, koreguotas $R^2 = 0,188$; priklausomas kintamasis – pasirengimo įveikti aplinkosaugines grėsmes vertinimas.

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys.

Regresinės analizės rezultatai parodė, kad modelis statistiškai reikšmingai prognozuoja priklausomą kintamąjį ($F = 20,494$, $p < 0,001$). Modelio paaiškinama dispersijos dalis yra vidutinio stiprumo: determinacijos koeficientas ($R^2 = 0,198$, o koreguotas $R^2 = 0,188$, nurodantis, kad nepriklausomi kintamieji paaiškina apie 18,8 proc. priklausomo kintamojo variacijos. Multikolinearumo problemos nebuvo nustatyta – visų nepriklausomų kintamųjų VIF reikšmės

< 10 ir *Tolerance* $> 0,1$. Iš analizuotų veiksmų, statistiškai reikšmingai su pasirengimo įveikti aplinkosauginės grėsmės vertinimu, siejasi pasitikėjimas valstybės institucijomis, bendruomene, išsimokslinimas, gyvenamoji vieta ir padėties visuomenėje vertinimas. Skirtingai nei ankstesniuose tyrimuose (Cisternas ir kt. 2024; Every ir kt. 2019), šiame tyrime nenustatyta, kad lytis, amžius ar pajamos reikšmingai sietųsi su pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimu Lietuvos kontekste. Tai iš dalies gali būti paaiškinama Zender ir kt. (2024) teiginiu, jog pasirengimas aplinkosauginėms grėsmėms labiau priklauso nuo psichologinių savybių nei nuo sociodemografinių charakteristikų.

Tyrimo rezultatai, susiję su reikšmingomis sąsajomis tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų, atliepia kitų tyrimų rezultatus. Tai, kad šiame tyrime aukštesnis išsimokslinimo lygis buvo susijęs su geresniu pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimu, atliepia P. C. Cisternas ir kt. (2024) tyrimo rezultatus. Šio tyrimo rezultatai taip pat atspindi L. Chai ir kt. (2021) bei X. Zhang ir kt. (2023) tyrimus, nes parodė, kad miestų gyventojai jaučiasi labiau pasirengę nei kaimiškų vietovių gyventojai. Kaip jau minėta, skirtumai tarp urbanizuotų ir kaimiškų vietovių gyventojų pasirengimo gali būti susiję su struktūrinėmis nelygybės formomis. Tą pagrindžia ir šio tyrimo rezultatai, rodantys, kad prasčiau savo padėtį visuomenėje vertinantys Lietuvos gyventojai taip pat jaučiasi mažiau pasiruošę aplinkosauginėms grėsmėms, ir tai tiesiogiai siejasi su S. Rao ir kt. (2023) bei S. Rao ir Enelamah (2024) tyrimų rezultatais.

Galiausiai, rezultatai atskleidė, kad egzistuoja reikšmingas ryšys tarp pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimo ir pasitikėjimo valstybės institucijomis ir vietos bendruomene, bet ne savivaldybe. Viena vertus, rezultatai, rodantys pasitikėjimo valstybės institucijomis ir bendruomene reikšmę, siejasi su R. C. Bonfanti ir kt. (2023), J. Oh ir D. Lee (2022) bei X. Zhang ir kt. (2022) tyrimų rezultatais. Kita vertus, tai, kad pasitikėjimas savivaldybe Lietuvoje nėra reikšmingas veiksnys, rodo, kad būtina stiprinti savivaldybių bendradarbiavimą bei komunikaciją su gyventojais efektyvesniam krizių pasirengimui ir reagavimui.

Tyrimas papildė teorines žinias apie pasitikėjimo vaidmenį pasirengimui aplinkosauginėms grėsmėms, parodęs, kad reikšmingi veiksniai yra pasitikėjimas valstybės institucijomis ir bendruomene, tačiau ne savivaldybe. Tai svarbu, nes atskleidžia, jog vertindami savo pasirengimą žmonės labiau kliaujasi nacionaliniu lygmeniu ir bendruomenės parama, o ne vietos valdžios vaidmeniu. Praktiniu požiūriu rezultatai indikuoja, kad siekiant sustiprinti gyventojų pasirengimą aplinkosauginėms grėsmėms, būtina stiprinti pasitikėjimą valstybės institucijomis ir bendruomene. Vienas iš šio tyrimo ribotumų yra tas, kad buvo analizuojamas tik pasirengimo vieno tipo grėsmėms – aplinkosauginėms – vertinimas. Tolesniuose tyrimuose planuojama nagrinėti pasirengimą įvairaus pobūdžio grėsmėms – socialinėms, ekonominėms, geopolitinėms ir kt.

IŠVADOS

Lietuvos gyventojų pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinimas yra gana žemas. Šis vertinimas statistiškai reikšmingai siejasi su pasitikėjimu valstybinių institucijų ir bendruomenės gebėjimu veiksmingai reaguoti į įvairias krizes ir ekstremalias situacijas, ir tokiais sociodemografiniais veiksniais kaip išsimokslinimas, gyvenamoji vieta ir padėties visuomenėje vertinimas. Labiau valstybinėmis institucijomis ir bendruomene pasitikintys, turintys aukštesnį išsilavinimą, gyvenantys didesniuose miestuose ir savo padėtį visuomenėje palankiau vertinantys asmenys jaučiasi geriau pasirengę galimoms ekologinėms nelaimėms. Tyrimo rezultatai papildė teorines žinias apie pasitikėjimo svarbą atskleidžiami, kad pasirengimo aplinkosauginėms grėsmėms vertinime reikšmingą vaidmenį atlieka pasitikėjimas valstybės institucijomis

ir bendruomene, bet ne savivaldybė; ir turi taikomąją reikšmę, nes išryškina pasitikėjimo didinimo svarbą stiprinant visuomenės pasirengimą aplinkosauginiams iššūkiams.

Gauta 2025 03 10

Priimta 2025 05 05

Literatūra

1. Bakic, H.; Ajdukovic, D. 2021. 'Resilience After Natural Disasters: The Process of Harnessing Resources in Communities Differentially Exposed to a Flood', *European Journal of Psychotraumatology* 12(1): 1–11. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/20008198.2021.1891733>
2. Balžekienė, A.; Budrytė, P.; Pelikšienė, R.; Telešienė, A.; Vitkauskaitė-Ramanauskienė, J. 2024. *Crisis Preparedness and Societal Resilience, October 2024*. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/21.12137/4DZYRL>, Lithuanian Data Archive for SSH (LiDA), V1, UNF:6vFxWC4spSkSKKqsNy2ZC3g== [fileUNF]
3. Bonfanti, R. C.; Oberti, B.; Ravazzoli, E.; Rinaldi, A.; Ruggieri, S.; Schimmenti, A. 2023. 'The Role of Trust in Disaster Risk Reduction: A Critical Review', *International Journal of Environmental Research and Public Health* 21(1): 29. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/ijerph21010029>
4. Chai, L.; Han, Y.; Han, Z.; Wei, J.; Zhao, Y. 2021. 'Differences in Disaster Preparedness Between Urban and Rural Communities in China', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 53: 102020. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.102020>
5. Cisternas, P. C.; Cifuentes, L. A.; Bronfman, N. C.; Repetto, P. B.; Castañeda, J. V. 2024. 'Household Preparedness for Multi-natural Hazards in Coastal Communities', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 109: 104584. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104584>
6. Every, D.; McLennan, J.; Reynolds, A.; Trigg, J. 2019. 'Australian Householders' Psychological Preparedness for Potential Natural Hazard Threats: An Exploration of Contributing Factors', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 38: 101203. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2019.101203>
7. Europos aplinkos agentūra. 2022. *Ekonominiai nuostoliai ir mirtys dėl orų ir su klimatu susijusių įvykių Europoje* [Ataskaita]. Prieiga per internetą: <https://www.eea.europa.eu/publications/economic-losses-and-fatalities-from> (žiūrėta 2025 03 08).
8. Gečienė, I. 2015. „Lietuvos gyventojų subjektyvus saugumo suvokimas išorinių grėsmių kontekste“, *Kultūrų ir visuomenės socialinių tyrimų žurnalas* 6(1): 55–69.
9. Gowan, M. E.; Sloan, J. A.; Kirk, R. C. 2015. 'Prepared for What? Addressing the Disaster Readiness Gap Beyond Preparedness for Survival', *BMC Public Health* 15: 1–5. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2440-8>
10. Hall, C. E.; Wehling, H.; Stansfield, J.; South, J.; Brooks, S. K.; Greenberg, N.; Amlôt, R.; Weston, D. 2023. 'Examining the Role of Community Resilience and Social Capital on Mental Health in Public Health Emergency and Disaster Response: A Scoping Review', *BMC Public Health* 23(1): 2482. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1186/s12889-023-17242-x>
11. Höfler, M. 2014. 'Psychological Resilience Building in Disaster Risk Reduction: Contributions from Adult Education', *International Journal of Disaster Risk Science* 5: 33–40. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s13753-014-0009-2>
12. Li, Y.; Wang, S.; Zhang, Y.; Du, G. 2024. 'The Measurement of Rural Community Resilience to Natural Disaster in China', *Scientific Reports* 14(1): 20322. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-70719-6>
13. Macleod, E.; Heffernan, T.; Greenwood, L.-M.; Walker, I.; Lane, J.; Stanley, S.; Evans, O.; Callear, A.; Cruwys, T.; Christensen, B.; Kurz, T.; Lancsar, E.; Reynolds, J.; Rodney Harris, R.; Sutherland, E. 2024. 'Predictors of Individual Mental Health and Psychological Resilience After Australia's 2019–2020 Bushfires', *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry* 58(1): 58–69. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/00048674231175618>
14. Matonytė, I.; Gajauskaitė, I.; Jasinavičius, M. 2024. „Hibridinės grėsmės Lietuvoje: sampratos žinomumas ir raškos formų atpažinimas jaunimo tarpe“, *Public Policy and Administration* 23(3): 356–368.
15. Oh, J.; Lee, D. 2022. 'Role of Trust in Government and Collaboration in Building Disaster Resilience', *Social Science Quarterly* 103(7): 1647–1658. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/ssqu.12329>
16. Paton, D. 2019. 'Disaster Risk Reduction: Psychological Perspectives on Preparedness', *Australian Journal of Psychology* 71(4): 327–341. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/ajpy.12237>
17. Rao, S.; Doherty, F. C.; Teixeira, S.; Takeuchi, D. T.; Pandey, S. 2023. 'Social and Structural Vulnerabilities: Associations with Disaster Readiness', *Global Environmental Change* 78: 102638. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102638>

18. Rao, S.; Enelamah, N. V. 2024. 'Social Protection and Absorptive Capacity: Disaster Preparedness and Social Welfare Policy in the United States', *World Development* 173: 106443. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106443>
19. Smith, G. S.; Anjum, E.; Francis, C.; Deanes, L.; Acey, C. 2022. 'Climate Change, Environmental Disasters, and Health Inequities: The Underlying Role of Structural Inequalities', *Current Environmental Health Reports* 9(1): 80–89. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s40572-022-00336-w>
20. UNDRR. 2023. *Poverty and Inequality as a Risk Driver of Disaster*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Prieiga per internetą: <https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/risk-drivers/poverty-inequality> (žiūrėta 2025 04 17).
21. UNISDR. 2016. *Report of the Open-ended Intergovernmental Expert Working Group on Indicators and Terminology Relating to Disaster Risk Reduction*. Geneva: United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Prieiga per internetą: https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf (žiūrėta 2025 03 08).
22. Zander, K. K.; Sibarani, R.; Abunyewah, M.; Erdiaw-Kwasie, M. O.; Moss, S. A.; Lassa, J.; Garnett, S. T. 2024. 'Community Resilience across Australia towards Natural Hazards: An Application of the Conjoint Community Resiliency Assessment Measurement', *Disasters* 48(1): e12590. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/disa.12590>
23. Zhang, F.; Bao, X.; Deng, X.; Wang, W.; Song, J.; Xu, D. 2022. 'Does Trust Help to Improve Residents' Perceptions of the Efficacy of Disaster Preparedness? Evidence from Wenchuan and Lushan Earthquakes in Sichuan Province, China', *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(8): 4515. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/ijerph19084515>
24. Zhang, X.; Luo, Y.; Liu, Y.; Han, Z.; Wang, F. 2023. 'Resilience in Urban, Rural, and Transitional Communities: An Empirical Study in Guangdong, China', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 84: 103396. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103396>

JONĖ VITKAUSKAITĖ-RAMANAUSKIENĖ, AISTĖ BALŽEKIENĖ

The Relationship Between Trust, Socio-demographic Factors and Lithuanian Population's Preparedness for Environmental Threats

Summary

The increasing risk of environmental disasters encourages more attention to be paid to increasing public preparedness. In this context, researchers usually focus on community resilience. Although this is an important part of community resilience, individual preparedness for crises is less frequently analysed. Studies analysing the factors determining individual preparedness pay much attention to sociodemographic characteristics. However, there is an increasing number of studies emphasising the importance of trust in government institutions and the community. The article presents a study that analysed the links between trust in the ability of state institutions, municipalities and communities to respond effectively to various crises and emergencies, and socio-demographic factors with the assessment of preparedness for environmental crises in Lithuania. The results of the study show that trust in state institutions, community, education, the place of residence and the assessment of the place in society are significantly related to the assessment of preparedness for ecological crises. The results contribute to understanding what factors shape society's preparedness for environmental challenges and emphasise the importance of trust in the state and community.

Keywords: environmental threats, preparedness, sociodemographic factors, trust in governmental institutions, municipality and community